

Галина Олександрівна ТКАЧУК

кандидат економічних наук, докторант,
Одеська національна академія харчових технологій

Сергій Вікторович РИБАЛКО

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та фінансово –
економічної безпеки, Одеська національна академія харчових технологій

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ СПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ткачук, Г. О. Теоретико-методологічні засади оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства [Текст] / Галина Олександрівна Ткачук, Сергій Вікторович Рибалко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 2. – С. 296–302. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Важливе місце, яке в системі економічної безпеки підприємства займає оцінка її стану та рівня, обґрунтовується необхідністю достовірно оцінити ступінь ризикованості бізнес-процесів або окремих зрушень, в тому числі, трансформаційних, та оцінки спроможності самої системи економічної безпеки ефективно боротися із реальними небезпеками та їх деструктивними наслідками. В умовах адаптації системи економічної безпеки підприємства до функціонування в період трансформаційних перетворень робить актуальним в межах загальної оцінки системи економічної безпеки проводити оцінку її спроможності. Актуальність даного дослідження підтверджується також недостатнім рівнем висвітлення зазначеної проблематики у науковій літературі та практичним вектором застосування.

Метою даної статті є обґрунтування методичного підходу до оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства функціонувати в умовах трансформаційних перетворень.

Результати. У статті обґрунтована необхідність проведення оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства протидіяти ймовірним загрозам трансформаційних перетворень або нівелювати їх деструктивні наслідки. Визначено критерії оцінювання ефективності адаптивної системи економічної безпеки підприємства. Запропоновано використання методичного підходу до оцінки спроможності системи шляхом тестування. Сформована методика тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства. Запропонована структура базового тесту оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства. Наведено приклад тестових запитань базового тесту оцінки спроможності системи економічної безпеки. Запропонована схема інтерпретації результатів оцінки спроможності системи економічної безпеки, яка має чотири рівні оцінки та дозволяє змоделювати прийняття оперативних та стратегічних рішень в системі управління економічною безпекою підприємства.

Висновки. Методика оцінки стану та рівня економічної безпеки сучасного підприємства потребує вдосконалення у зв'язку із необхідністю адаптації системи економічної безпеки до функціонування в умовах трансформаційних перетворень. Запропонований методичний підхід до оцінки спроможності системи економічної безпеки має практичне значення та може бути використаний на підприємствах різних галузей діяльності. Реальна оцінка спроможності системи економічної безпеки підприємства протидіяти ймовірним загрозам трансформаційних перетворень або нівелювати їх деструктивні

наслідки є підґрунтям прийняття ефективних управлінських рішень щодо застосування попереджувальних заходів безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, оцінка економічної безпеки, спроможність системи, трансформаційні перетворення, підприємство.

Halyna TKACHUK

PhD in Economic Science, Doctoral Student, Odessa National Academy of Food Technologies

Sergiy RIBALKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Financial and Economic Security, Odessa National Academy of Food Technologies

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ASSESSING THE ABILITY OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Abstract

Introduction. *An important place in the economic security of the enterprise is the assessment of its condition and level, justified by the need to reliably assess the degree of risk of business processes or individual changes, including transformational ones, and assess the ability of the economic security system to effectively deal with real dangers and their destructive consequences. In the adaptation conditions of the economic security system of the enterprise to functioning in the period of transformational transformations, it is actual to carry out an estimation of its ability within the limits of the general estimation of system of economic security. The relevance of this study is also confirmed by the insufficient level of coverage of this issue in the scientific literature and the practical vector of application.*

The purpose of this article is to substantiate the methodological approach to assessing the ability of the economic security of the enterprise to operate in transformation.

Results. *This article substantiates the need to assess the ability of the economic security system of the enterprise to counteract the possible threats of transformations or to eliminate their destructive consequences. The criteria for evaluating the effectiveness of the adaptive system of economic security of the enterprise are determined. The use of a methodical approach to assessing the ability of the system through testing is proposed. The technique of testing the ability of the economic security system of the enterprise is formed. The structure of the basic test of an ability estimation of economic security system of the enterprise is offered. An example of test questions of the basic test of assessing the capacity of the economic security system is given. Schemes of interpretation of results of an ability estimation of economic security system which has four levels of an estimation and allows to model acceptance of operational and strategic decisions in the management system of economic security of the enterprise are offered.*

Conclusions. *The method of assessing the state and level of economic security of a modern enterprise needs to be improved due to the need to adapt the economic security system to functioning in transformations. The proposed methodological approach to assessing the capacity of the economic security system is of practical importance and can be used in enterprises of various industries. A real assessment of the ability of the economic security system of the enterprise to counteract the probable threats of transformations or to eliminate their destructive consequences is the basis for making effective management decisions on the application of preventive security measures.*

Ключові слова: economic security, assessment of the economic security, capacity of the system, transformations, enterprise.

JEL classification: L53

Вступ

Важливе місце, яке в системі економічної безпеки підприємства займає оцінка стану та рівня економічної безпеки обґрунтовується необхідністю достовірно оцінити

ступінь ризикованості бізнес-процесів або окремих зрушень, в тому числі трансформаційних, та оцінки спроможності самої системи економічної безпеки ефективно боротися із реальними небезпеками та їх деструктивними наслідками.

Дослідження методики оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства має доволі широкий спектр наукових уявлень. Слід зазначити, що питання оцінки висвітлюються майже в усіх наукових доробках, які стосуються системи економічної безпеки. Оригінальний підхід до методики оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства знайшов відображення в роботах таких вчених, як Бандурка О.М. [1], Воропай В.А. [2], Донець Л.І. [3], Дяченко К.С. [4], Ібрагімова Е.Е. [5], Камлик М.І. [6], Козаченко Г.В., Пономарева В.П., Ляшенко О.М. [7], Меліхова Т.О. [8], Геєць В.М. [9], Фролова Л.В. [10], Мудрак Р.П. [12, 13], Лагодієнко В.В. [14] та багатьох інших.

На нашу думку, в межах дослідження системи економічної безпеки підприємства варто більше уваги приділити проблематиці оцінки її спроможності адаптуватися до функціонування в умовах трансформаційних перетворень.

Мета та завдання статті

Метою даної статті є обґрунтування методичного підходу до оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства функціонувати в умовах трансформаційних перетворень. Реалізація поставленої мети досягається шляхом вирішення таких завдань: визначення критеріїв оцінювання ефективності адаптивної системи економічної безпеки підприємства, формування методики тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства, пропозиція схеми інтерпретації результатів оцінки, висновки щодо результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для підприємств, які функціонують в умовах трансформаційних процесів, пропонується застосовувати комплексний підхід до оцінки рівня економічної безпеки, який передбачає проведення такої оцінки за чотирима напрямками [11]:

- 1) оцінка фінансово-економічного стану підприємства;
- 2) оцінка спроможності системи економічної безпеки підприємства протидіяти ймовірним загрозам трансформаційних перетворень або нівелювати їх деструктивні наслідки;
- 3) оцінка рівня небезпеки трансформаційних перетворень;
- 4) оцінка рівня економічної безпеки підприємства.

Визначимо критерії оцінювання ефективності адаптивної системи економічної безпеки підприємства, до яких віднесено спроможність системи:

- 1) передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози;
- 2) своєчасно ідентифікувати поточні загрози;
- 3) оцінити рівень негативного впливу;
- 4) оперативно запровадити заходи захисту та реалізувати профілактичні заходи;
- 5) забезпечити збереження комерційної таємниці.

З метою оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства, на наш погляд, раціонально користуватись прийомами опитування та тестування, під час якого виникає можливість виявити проблемні сфери функціонування системи ЕБП. В табл. 1 представлено базові питання тестів, які розділено на такі групи: 1) корпоративна політика; 2) кадрове забезпечення; 3) адміністративно-організаційна регламентація; 4) методичне забезпечення; 5) інформаційно-комунікативне забезпечення; 6) технічна спроможність; 7) сфери застосування; 8) автоматизація процесів; 9) нормативно-правова підтримка; 10) корпоративний контроль.

Пропонуємо використовувати таку методику тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства:

- 1) Тестування проводиться за п'ятьма групами тестів: Тест №1 на спроможність системи передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози; Тест №2 на

спроможність системи своєчасно ідентифікувати поточні загрози; Тест №3 на спроможність системи оцінити рівень негативного впливу; Тест №4 на спроможність системи оперативно запровадити заходи захисту та реалізувати профілактичні заходи; Тест №5 на спроможність системи забезпечити збереження комерційної таємниці.

2) Тестування відбувається за 30 базовими запитаннями та передбачає відповіді «так» або «ні». Відповідь «так» оцінюється в 1 бал, відповідь «ні» оцінюється в 0 балів.

3) Розраховуються підсумки балів за кожним тестом та за всіма тестами разом. Максимальна сума балів за окремим тестом – 30 балів, за всіма тестами у сукупності – 150 балів (табл. 1).

Таблиця 1. Узагальнення результатів тестування спроможності системи ЕБП (авторський доробок)

Сфери тестування	Спроможність системи ЕБП				
	передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози	своєчасно ідентифікувати поточні загрози	оцінити рівень негативного впливу	оперативно запровадити заходи захисту	збереження комерційної таємниці
1. Корпоративна політика	3	3	3	3	3
2. Кадрове забезпечення	3	3	3	3	3
3. Адміністративно-організаційна регламентація	3	3	3	3	3
4. Методичне забезпечення	3	3	3	3	3
5. Інформаційно-комунікативне забезпечення	3	3	3	3	3
6. Технічна спроможність	3	3	3	3	3
7. Сфери застосування	3	3	3	3	3
8. Автоматизація процесів	3	3	3	3	3
9. Нормативно-правова підтримка	3	3	3	3	3
10. Корпоративний контроль	3	3	3	3	3
Всього балів	30	30	30	30	30
Максимальна кількість балів	150 балів				

4) Спроможність системи ЕБП оцінюється за шкалою відповідності, яка передбачає чотири рівні спроможності, згідно із результатами тестування:

- високий рівень (більше 130 балів);
- достатній рівень (100-130 балів);
- рівень базових можливостей (50-99 балів)
- недостатній рівень (менше 50 балів).

Тестові запитання складаються за кожною визначеною вище сферою тестування та представлені в табл. 2 на прикладі тестування спроможності системи оцінити рівень негативного впливу загроз економічній безпеці підприємства.

Результати проведених розрахунків дозволяють оцінити спроможність системи економічної безпеки підприємства протидіяти загрозам та ризикам пріоритетних трансформаційних перетворень, тобто спроможність адаптуватися до функціонування в умовах трансформаційних перетворень.

Шкала відповідності, за якою проводиться інтерпретація результатів проведеної оцінки, представлена на схемі інтерпретації результатів тестування (рис. 1).

За даною схемою передбачається чотири види оцінки:

1) Система ЕБП спроможна до адаптації в умовах трансформаційних перетворень (131-150 балів).

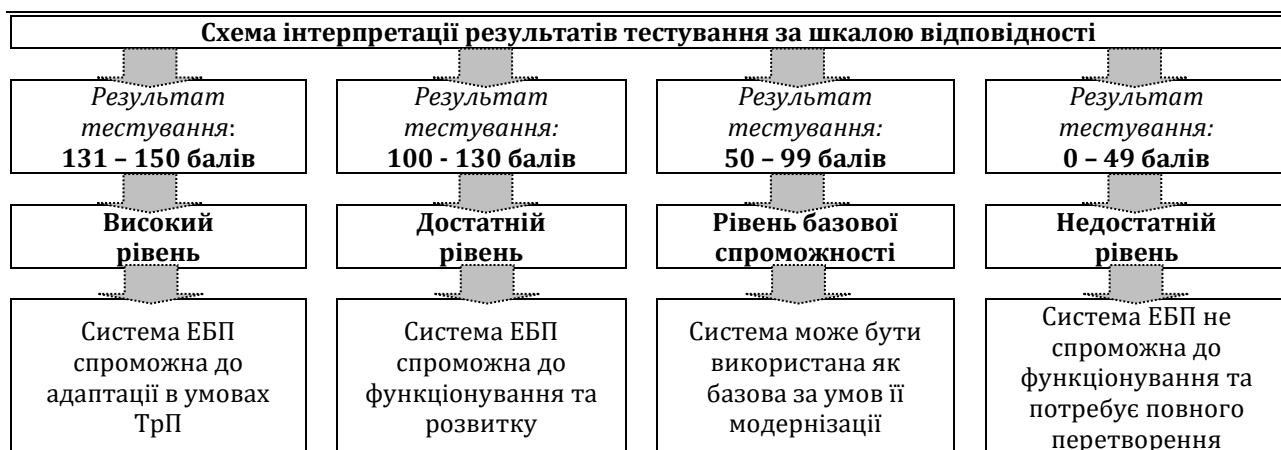
2) Система ЕБП спроможна до функціонування та розвитку. Потребує додаткового застосування заходів адаптації для роботи в умовах трансформаційних перетворень (100-130 балів).

3) Система ЕБП може бути використана як базова за умов її модернізації (50-90 балів).

4) Система ЕБП не спроможна до функціонування та потребує повного перетворення (менше 49 балів).

Таблиця 2. Тестові запитання базового тесту оцінки спроможності системи ЕБП оцінити рівень негативного впливу загроз економічній безпеці (авторський доробок)

Сфера тестування	Тестові запитання
1. Корпоративна політика	1.1. Чи розроблена на підприємстві концепція економічної безпеки підприємства (бізнесу)?
	1.2. Чи затверджена на підприємстві корпоративна політика ЕБП?
	1.3. Чи затверджена на підприємстві корпоративна політика адаптації ЕБП за умов трансформаційних перетворень?
2. Кадрове забезпечення	2.1. Чи існує на підприємстві окремий підрозділ (служба) економічної безпеки?
	2.2. Чи є у кадровому складі фінансовий аналітик?
	2.3. Чи є на підприємстві відділ відомчої (позавідомчої) охорони?
3. Адміністративно-організаційна регламентація	3.1. Чи є на підприємстві Положення щодо функціонування відділу (служби) економічної безпеки?
	3.2. Чи передбачено у регламентах інших підрозділів підприємства виконання функцій економічної безпеки?
	3.3. Чи затверджені на підприємстві Посадові інструкції персоналу, зайнятому у сфері економічної безпеки?
4. Методичне забезпечення	4.1. Чи розроблена на підприємстві методика оцінки негативного впливу загроз та ризиків економічній безпеці підприємства?
	4.2. Чи розроблена на підприємстві система критеріїв та показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки?
	4.3. Чи розроблена на підприємстві методика оцінки негативного впливу загроз пріоритетних трансформацій на його економічну безпеку?
5. Інформаційно-комунікативне забезпечення	5.1. Чи здійснюється на підприємстві збір, накопичення та обробка інформації щодо інноваційних методів оцінки стану економічної безпеки підприємства?
	5.2. Чи здійснюється на підприємстві моніторинг змін діючого законодавства щодо методичних підходів до аналізу, діагностики та оцінки показників, зазначених базовими методиками підприємства?
	5.3. Чи користується підприємство зовнішньою інституційною підтримкою щодо розвитку методології оцінки стану економічної безпеки?
6. Технічна спроможність	6.1. Чи забезпечено підприємство відповідними технічними засобами для проведення аналітичних розрахунків?
	6.2. Чи має підприємство власних фахівців в галузі комп'ютерної техніки ?
	6.3. Чи має підприємство відповідне програмне забезпечення для здійснення аналітичних розрахунків?
7. Сфери застосування	7.1. Чи здійснює підприємство поточний фінансово-економічний аналіз та оцінку фінансового стану підприємства?
	7.2. Чи здійснює підприємство оцінку ризикованості бізнес-процесів?
	7.3. Чи здійснює підприємство оцінку ризикованості пріоритетних трансформацій?
8. Автоматизація процесів	8.1. Чи автоматизовано на підприємстві процеси збору, накопичення та передачі інформації?
	8.2. Чи автоматизовано на підприємстві аналітичні розрахунки?
	8.3. Чи спроможний діючий механізм аналітичних розрахунків до адаптації за непередбачуваних обставин?
9. Нормативно-правова підтримка	9.1. Чи є на підприємстві юридичний відділ або юрист?
	9.2. Чи користується підприємство електронними базами нормативно-правових документів?
	9.3. Чи передбачена нормативно-правова підтримка корпоративною політикою підприємства?
10. Корпоративний контроль	10.1. Чи передбачено проведення внутрішнього контролю оцінки економічної безпеки корпоративною політикою підприємства?
	10.2. Чи існує на підприємстві відділ внутрішнього контролю?
	10.3. Чи користується підприємство послугами незалежного аудитора для підтвердження достовірності звітної та іншої фінансової інформації?

Рис. 1. Схема прийняття управлінських рішень за шкалою відповідності за результатами тестування спроможності системи ЕБП (авторський доробок)

Висновки та перспективи подальших розвідок

Запропонований методичний підхід дозволяє оцінити спроможність системи економічної безпеки підприємства протидіяти загрозам та ризикам ендогенного та екзогенного середовища та виділити її рівні. Порівнянна оцінка дозволяє прийняти раціональні управлінські рішення щодо подальшого розвитку системи економічної безпеки на підприємства та своєчасно застосувати профілактичні та упереджувальні засоби захисту, що свідчить про практичний аспект проведеного дослідження.

Список літератури

1. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки: підручник. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
2. Воропай В. А. Аналіз методичних підходів оцінки стану і рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 257. С. 190–195.
3. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства: [навчальний посібник]. К.: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.
4. Дяченко К. С. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств будівельної галузі. *Технологический аудит и резервы производства*. № 4(5). 2015. С. 31-36.
5. Ібрагімов Е. Е. Систематизація методичних підходів оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Науковий Вісник Херсонського аграрного університету. Серія: Економічні науки*. Випуск 13. Частина 1. 2015. С. 90-92.
6. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект: навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.
7. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монографія. К.: Либра, 2003. 280 с.
8. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства, як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск № 1(63), 2018. С. 87-91.
9. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. Х.: Інжек, 2006. 240 с.
10. Фролова Л. В., Роженко О. В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. №3(177). 2016. С. 199-209.
11. Ткачук Г. О. Методичні підходи до оцінки рівня небезпеки трансформаційних перетворень підприємства. Держава та регіони. Серія: *Економіка та підприємництво*. Випуск №1 (112). 2020. С. 125-130.

12. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва. *Економічний часопис-XXI*. 2018. №172(7-8). С. 44-50.
13. Mudrak R., Nyzhnyk I., Lagodiienko V., Lagodiienko N. Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*. Volume 8. Issue 4. pp. 1159-1168.
14. Лагодієнко В.В., Суханова А.В. Характеристика економічної безпеки підприємств та оцінка основних індикаторів безпеки. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 206. С. 305–318.

References

1. Bandurka, O. M. (2003). *Osnovy ekonomichnoi bezpeky*. [Fundamentals of economic securit].: Vyd-vo nats. un-tu vnutr. sprav. Kharkiv. Ukraine.
2. Voropaj, V. A. (2013). «Analysis of methodical approaches to assessing the state and level of economic security of the enterprise». *Kul'tura narodov Prychernomor'ia*. № 257, pp. 190–195.
3. Donets', L. I., Vaschenko, N. V. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva*. [Economic security of the enterprise]. Tsentr uchbovoi literatury. Kyiv. Ukraine.
4. Diachenko, K. S. (2015). «Methodical approaches to an estimation of a level of economic safety of the enterprises of building branch». *Tekhnolohycheskyj audyt y rezervy proyzvodstva*. № 4(5), pp.31-36.
5. Ibrahimov, E. E. (2015). «Systematization of methodical approaches to assessing the level of economic security of the enterprise». *Naukovyj Visnyk Khersons'koho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*. Issue 13. Part 1, pp. 90-92.
6. Kamlyk, M. I. (2005). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnyts'koi diial'nosti: ekonomiko-pravovyy aspekt*. [Economic security of entrepreneurial activity: economic and legal aspect]. Atika. Kyiv. Ukraine.
7. Kozachenko, H. V., Ponomarev, V. P., Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomycheskaia bezopasnost' predpriyatya: suschnost' y mekhanizm obespecheniya*. [Economic security of the enterprise: essence and mechanism of maintenance]. Lybra. Kyiv. Ukraine.
8. Melikhova, T. O. (2018). «Assessment of the level of financial security of the enterprise as the main component of economic security: generalization of existing methodological approaches and critical analysis». *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*. Issue № 1(63), pp. 87-91.
9. *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo*. [Modeling of economic security: state, region, enterprise]. (2006). Heiets', V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., Cherniak, O. I. ta in. Inzhek. Kharkiv. Ukraine.
10. Frolova, L. V., Rozhenko, O. V. (2016). «Methodical approaches to the assessment of economic security of the enterprise». *Aktual'ni problemy ekonomiky*. №3(177), pp. 199-209.
11. Tkachuk, H. O. (2020). «Methodical approaches to the assessment of the level of danger of transformational transformations of the enterprise. State and regions». *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. Issue №1 (112), pp. 125-130.
12. Mudrak, R.P., Lahodiienko, V.V., Lahodiienko, N.V. (2018). «Impact of aggregate costs on national production». *Economic Annals-XXI*. №172(7-8), pp. 44-50.
13. Mudrak, R., Nyzhnyk, I., Lagodiienko, V., Lagodiienko, N. (2019) Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*. Volume 8, Issue 4, Pages 1159-1168. DOI: 10.18421/TEM84-08.
14. Lagodiienko, V. V., Sukhanova, A. V. (2019). «Characteristics of economic safety of enterprises and assessment of the main indicators of safety». *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka, Serii «Ekonomichni nauky»*. Vol. 206, pp. 305–318.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2020 р.